

текстом є ще одним із засобів підвищення виразності тексту [6, с. 5].

Заголовок має свої функції, які знаходяться в постійній взаємодії. Їх поділяють на зовнішні та внутрішні. Поділ функцій відбувається на тій підставі, що позиція читача вважається зовнішньою до відношенню до тексту, а позиція автора – внутрішньою. Зовнішні функції характеризуються комунікативним характером.

Загалом виділяють три зовнішні і три внутрішні функції заголовків, що корелюють одні з одними. До зовнішніх відносять репрезентативну (ця функція звернена до читача і ставить перед ним певне завдання, спосіб виконання якого він зможе отримати після прочитання книги), сполучну (заголовок встановлює певний зв'язок читача і твору, твору та інших текстів, а також замикає текст, зв'язуючи всі його елементи) та функцію організації читацького сприйняття.

Внутрішні функції поєднують в собі називну функцію (ця функція є внутрішньою стороною репрезентативної функції; це загальна функція для всіх творів, оскільки призначення заголовка полягає в ідентифікації тексту), функцію ізоляції та завершення (функція пов'язана із зовнішньою сполучною функцією – заголовок відділяє текст від інших текстів і забезпечує самостійність), а також текстотвірну (ця функція виступає у нерозривній єдності з зовнішньою функцією організації читацького сприйняття).

Додатково можна виділити такі функції:

інформативну функцію – полягає в тому, що заголовок тексту інформує читачів про його зміст;

рекламну функцію – для її виконання використовуються різні образно – виражальні засоби: крилаті вислови, афоризми, засоби сатири і т.д.;

естетичну функцію – ця функція націлена на підвищення емоційного впливу на читачів, тому є особливо значущою в художньому тексті.

Різні функції нерівномірно представлені в кожному конкретному заголовку; кожен заголовок має свій розподіл функцій. Відбувається взаємодія і суперництво не тільки між зовнішніми і внутрішніми функціями, але і функціями кожного виду зокрема. Остаточний варіант заголовку залежить від того, які тенденції у виборі заголовку переважають в автора.

Отож, заголовок як елемент тексту, має певні функції, виконує своє головне призначення: у лаконічній і яскравій формі повідомити читача про даний твір, у свою чергу заохочуючи його до прочитання даного тексту. На основі заголовку створюється читацька настанова на розуміння даного конкретного тексту, задаються умови його прочитання. Найповніше знаковий статус заголовка може бути обумовленим лише "після цілісності", коли з'ясовані усі його паратекстуальні зв'язки з текстом. Ось чому правомірним буде твердження про те, що "книга і є розгорнутий до кінця заголовок, а заголовок - стиснута до об'єму двох-трьох сторінок книга" [4, с.25].

ЛІТЕРАТУРА

1. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М.: Наука, 1981. - 138 с.
2. Гром'як Р. До проблеми сприймання літературного твору // Гром'як Р. Давне і сучасне: вибрані статті з літературознавства. – Тернопіль: Лілея, 1997. – 200 с.
3. Євграфова А. Заголовок як актуалізатор текстової інформації [Електронний ресурс] / Алла Євграфова – Режим доступу до ресурсу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1080>.
4. Крижановский С. Д. Поетика на заглавении / С. Д. Крижановский // Язык и литература. – 1997. – № 5-6. – С.20-39.
5. Програми для середньої загальноосвітньої школи (1-4 кл.). – К.: Початкова школа, 2012. – С.12.
6. Поэтика заглавений [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: www.diplomreff.ru/obraz2.doc.
7. Садівничий В.О. Властивості, функції й типи заголовків у структурі та змісті публіцистики Миколи Данька [Електронний ресурс] / В. О. Садівничий – Режим доступу до ресурсу: [www.visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2007/1\(102_1\)/12_Sadivnychi.pdf](http://www.visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2007/1(102_1)/12_Sadivnychi.pdf).

Козинець Т.

Науковий керівник – доц. Андрійчук І. П.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ У ВНЗ

Студентство в Україні складає вагомому частку суспільства, яка зайнята специфічною працею - навчанням. За останні роки відбулося значне зростання кількості молодих людей, які здобули або здобувають вищу освіту, що позитивно впливає не тільки на економічний розвиток нашої країни, але й на її становлення як демократичної європейської держави. З огляду на те, що молода людина, як правило, вступає у вищий навчальний заклад зразу після закінчення середньої школи, необхідно активно розвивати соціальні структури, які сприятимуть успішній соціалізації та професійному становленню студентської молоді.

Найважливішою соціальною вимогою до вищих навчальних закладів є орієнтація освіти не тільки на засвоєння студентами певної суми професійних знань, а й на розвиток його особистості, пізнавальних і творчих здібностей, успішної соціалізації в суспільстві та активної адаптації на ринку праці.

Як відомо, проблемі соціально-психологічної взаємодії особистості та суспільства,

функціонування особистості у великих і малих соціальних групах, пошукові дієвих методів впливу на процес соціалізації особистості присвячували наукові роботи як західні (Ч. Кулі, Г. Мід, Дж. Морено, Г. Тард, Дж. Хоуманс), так і російські та українські психологи (А. Асмолов, Г. Андреева, О. Донцов, Є. Кузьмін, Р. Кричевський, Л. Орбан-Лембрик, Р. Немов, Б. Паригін, А. Петровський, М. Пірен, А. Свенцицький, О. Шорохова).

Вступаючи до вищого навчального закладу, студенти відчувають певні труднощі, що пов'язані з недостатньою психологічною готовністю до нових умов навчання, з руйнуванням роками вироблених установок, навичок, звичок, ціннісних орієнтацій вихованців середньої школи і виробничих колективів, втрати роками закріплених взаємин з колективом та формуванням нових навичок, а також з невмінням здійснювати психологічну саморегуляцію власної діяльності та поведінки.

Численними дослідженнями встановлено, що ефективність, успішність навчання багато в чому залежить від можливостей студента освоїти нове середовище, в яке він потрапляє, вступивши до ВНЗ. Початок занять означає включення студента в складну систему адаптації.

Перший рік навчання є дуже важливим тому, що в цей час у студента відбувається багато емоційно-особистісних і когнітивних змін – нерідко кількість цих змін перевищує ту, яка припадає на весь період навчання у вищому освітньому закладі. Вони обумовлені ситуацією нових і незвичних вимог для студента.

Соціальна адаптація є динамічним системним процесом, ефективність якого залежить від взаємодії людини й ситуації. Об'єктивні властивості ситуації, без сумніву, впливають як на її успішність, так і на психологічні механізми, які лежать в основі поведінкових стратегій, спрямованих на пристосування. У разі високого та низького рівнів адаптивності наявні відмінності застосовуваних стратегій. Оптимальним для соціальної адаптації є поєднання прийняття себе та інших з прагненням реалізувати власні ресурси та переконанням щодо власної самоефективності та сенсовності свого життя.

Метою статті є аналіз сутності та процесу соціально-психологічної адаптації студентів першого курсу.

Оскільки поняття "адаптація" має не лише загальнонауковий, а й системно-дисциплінарний характер, то психологія, виходячи з даних інших наук про природу адаптаційних процесів, має розробляти свій специфічний аспект. У цьому зв'язку цілком виправданою є точка зору, згідно з якою «діяльність суб'єкта, функціонування його як особистості можуть бути описані у вигляді системи адаптивних процесів, кожний з яких розгортається в межах певної психологічної адаптації» [2].

Психологічна адаптація розуміється як один із провідних чинників і як необхідна умова соціалізації. Саме так її розглядав Л.С.Виготський, аналізуючи процес входження дитини у нові соціальні ситуації та процес формування у неї певного ставлення до суспільного оточення. Тобто, зароджуючись у безпосередніх соціальних контактах дитини з дорослими, вищі психічні функції згодом "встають" у її свідомість. За цих умов розгортаються процеси інтеріоризації соціальних норм і вимог соціально значущої поведінки у внутрішній план її індивідуальної активності. А це, в свою чергу, приводить до формування все нових і нових властивостей особистості, які виступають психологічними засобами побудови більш досконалих стратегій діяльності дитини, досягнення нею вищих рівнів соціалізації [1].

Варто підкреслити неправомірність абсолютного протиставлення репродуктивних і продуктивних, адаптивних і творчих процесів у розвитку мислення і особистості в цілому (Балл О.Г., Налчаджан А.А., Сарджвеладзе Н.І.). Очевидно, потрібно якомога глибше розкривати конкретну діалектику адаптивності і творчості. Це, безумовно, дасть змогу забезпечувати більшу керованість процесами формування особистості, перебігом навчально-виховного процесу тощо.

У теорії психологічної адаптації, як правило, виділяються такі етапи розгортання адаптаційних процесів людини: усталена адаптація, переадаптація, дезадаптація, реадаптація (Лебедев В.І.). Звичайно, вичерпно скористатися даними про ці етапи в системі освіти немає змоги. Проте саме ідея етапності адаптації варта найпильнішої уваги. Це, відносно, дає змогу визначити два етапи психічної адаптації студентів: пропедевтичний і поточний (основний), на кожному з яких необхідно забезпечити організаційні та психолого-педагогічні умови ефективного розгортання різномірних адаптаційних процесів. В цілому під процесом адаптації будемо розуміти складну систему перетворень, що відбуваються з людиною відповідно до змін в умовах її життя, внаслідок яких виникають певні якості: а) адаптованість як безпосередній результат цих перетворень, тобто стан узгодження наявних якостей і вимог середовища або б) адаптивність як інтегрована особистісна якість, що забезпечує здатність людини до подальших перетворень. Результат процесу адаптації – адаптованість людини до певної системи.

Процес адаптації є одним з найбільш досліджуваних наукових об'єктів і використовується в різних науках – біологічних, філософських, психологічних. У зв'язку з цим у сучасній літературі використовується багато суперечливих визначень цього поняття.

Основними психологічними механізмами перебудови діяльності та свідомості студентів можна назвати: самопереконавання, самонавіювання, самоуправління, самозаохочення, самопримус, самоствердження та ін. За допомогою цих механізмів особистість здійснює свідому саморегуляцію своєї діяльності відповідно до нових її видів та умов [3].

Багатьма авторами адаптація визначається як пристосування. Проте таке тлумачення поняття є дуже вузьким, оскільки не враховує специфіки адаптації людини. Адже людина не лише пристосовується до середовища, але й активно перетворює його. Як відомо, між людиною і середовищем існують мінливі, взаємодоповнюючі відносини. Можуть спостерігатися їх варіанти :

- а) зміна людини при незмінному середовищі (відрив від життєвих обставин);
- б) різноспрямовані зміни людини і середовища (поглиблення суперечностей);
- в) незмінюваність людини при життєвих обставинах, що змінюються (консерватизм);
- г) односпрямовані зміни людини і середовища (синхронізація розвитку та умов);
- д) незмінюваність людини і середовища (стагнація).

Не викликає сумнівів той факт, що процес адаптації співвідноситься з процесом соціалізації. Щодо соціалізації, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище системи соціальних зв'язків, з іншого - процес активного відтворення системи соціальних самонастанов індивіда за рахунок його активної діяльності, активного включення в соціальне середовище.

У соціальній адаптації виділяють дві форми: *активну* - суб'єкт прагне впливати на середовище з метою його зміни (наприклад, зміни цінностей, форм взаємодії і діяльності, які він повинен засвоїти). *Пасивну* - суб'єкт не прагне до такого впливу і зміни.

Соціальна адаптація студентів поділяється на такі види: *професійну* - пристосування до характеру, змісту, умов та організації навчального процесу, формування навичок самостійності в навчальній і науковій роботі. *Соціально-психологічну* - пристосування особистості до групи, взаємовідносин в ній, формування власного стилю поведінки.

При цьому соціально-психологічна адаптація являє собою оволодіння особистістю ролі під час входження в нову соціальну ситуацію – це конкретний процес соціалізації [2].

Психологічний аспект адаптації першокурсників складається із руйнації вироблених роками установок, навичок, звичок, ціннісних орієнтацій вихованців середньої школи і виробничих колективів, втрати роками закріплених взаємин з колективом. Зі вступом до вищого навчального закладу юнаки і дівчата потрапляють у нові, незвичні для них умови, що неминуче спричиняють зміни динамічного стереотипу і пов'язаних з ними емоційних переживань.

Нерідко соціально-психологічна дезадаптація породжує втрату сформованих позитивних установок і відносин студента-першокурсника. Важким наслідком дезадаптації є стан напруженості, зниження активності у навчанні, зниження інтересу до громадської роботи, погіршення поведінки, невдачі на першій сесії, а в ряді випадків - втрата віри у свої можливості, розчарування у життєвих планах [1].

У квітні 2015 року, на базі Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, нами було проведено експериментальне дослідження з метою виявлення особливостей соціально-психологічної адаптації студентів-першокурсників. У ньому взяло участь 42 студенти-першокурсники Інституту педагогіки і психології.

За результатами методики «Самооцінка психічних станів» (за Г. Айзенком) можна констатувати той факт, що у більшій частині студентів не спостерігається проблем з адаптацією, адже їхні показники знаходяться в межах норми.

Результати методики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса і Р. Даймонда свідчать про те, що всього 11,9 % студентів мають проблеми із адаптацією, що приблизно перевищується із результатами за попередньою методикою. Найвищий показник – вище норми, свідчить про те, що за майже рік навчання, студентам таки вдалось успішно адаптуватись до умов навчання у ВНЗ. Всього 9 % студентів відчувають певну дезадаптацію, це 3-4 студенти з 42 чоловік.

Отже, процес соціально-психологічної адаптації є певною послідовністю психологічних реакцій людини на соціальну ситуацію. Ці реакції виявляються в поведінці, спрямованій на розв'язання специфічного завдання. Можна зробити висновок про те, що успішність адаптації залежить від того, яка спеціальна робота здійснюється педагогічним колективом протягом першого року навчання.

Психодіагностика адаптаційних можливостей першокурсників дуже важлива, тому що дезадаптація може позначитися погіршенням роботи пізнавальної сфери (зосередження уваги, пам'яті, мовлення), змінами в емоційно-почуттєвій сфері (пооява тривоги, поганого настрою, невпевненості у собі, страху, неадекватності самосприйняття і самооцінки, неприйняття інших людей тощо).

Саме тому одним з основних завдань у роботі зі студентами першого року навчання є організація та керівництво самостійною навчальною роботою студентів, розробка і запровадження шляхів її раціоналізації та оптимізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Казміренко В.П. Програма дослідження психо-соціальних чинників адаптації молоді людини до навчання у ВНЗ та майбутньої професії. Практична психологія та соціальна робота / В.П. Казміренко. - 2004. - № 6. - С. 76-78
2. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: У двох книгах: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / Л. Е. Орбан-Лембрик. - К.: Либідь, 2004 - Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування. –

2004, С. 573

3. Яблонко В. А. Психолого-педагогічні основи формування особистості / В. А. Яблонко. – К.: Центр учбової літератури, 2008 – С. 211

Крижановська А.

Науковий керівник – доц. Свідерська Г.М.

ФЕНОМЕН РЕЛІГІЙНОСТІ У ПСИХОЛОГІЧНОМУ ТА РЕЛІГІЄЗНАВЧОМУ ВИМІРАХ

Постановка наукової проблеми. На сучасному етапі розвитку нашого суспільства з притаманними йому демократизацією та плюралізмом постає низка важливих питань, що стосуються створення певних умов для нормального розвитку молоді, включаючи всі аспекти соціалізації кожної окремої особистості. Актуальність цієї проблеми визначається необхідністю переосмислення багатоговікового досвіду релігійного виховання, як у вітчизняній психолого-педагогічній науці, так і в зарубіжній.

З точки зору наукового підходу, саме явище „релігійності”, як і термін, який вживається для його позначення, потребують ґрунтовного аналізу і уточнення. Як зазначала М.А. Попова, „маючи справу не з релігією взагалі, а з її конкретним заломленням в свідомості та поведінці віруючих, психологи-релігієзнавці стикаються з необхідністю визначити поняття релігійності і встановити його критерії. Неможливо обійти питання про те, на якій підставі вважати людину віруючою, як вимірювати характер і ступінь її релігійності” [6, с. 43].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема релігійності розроблялась як вітчизняними науковцями (Є.К. Дулуман, Б.О. Лобовик, Ю.Ф. Борунков, О.Г. Карагодіна), так і зарубіжними (Д.М. Угринович, М.А. Попова, С.Старк, Ч.Глок, С.Хол, Г.Оллпорт та В.Джеймс).

Недоліком класичних підходів у сприйнятті феномену „релігійності”, на думку сучасних науковців, є спроба знайти „сутність”, „субстанційне” визначення для опису стану людини з певним типом віросповідання. Іншою їх вадою є вузьке тлумачення феномену релігії – суто в межах європейської традиції. Незрозуміло також, що таке власне „релігійне”, чим воно відрізняється від світського.

Так, для Ю.Ф. Борункова основою, носієм і частково критерієм релігійності виступає наявність у людини релігійної віри. „Релігійна віра являє собою той стрижень, навколо якого і відбувається інтеграція особистості віруючого. Релігійна віра становить ядро релігійної свідомості” [1, с. 149].

Зважаючи на актуальність заявленої проблеми, **метою** нашого теоретичного дослідження є розгляд основних аспектів феномену релігійності у психологічному та релігієзнавчому вимірах.

Виклад основного матеріалу. Аналіз відповідної наукової літератури дозволяє нам стверджувати, що стосовно релігійного аспекта феномен релігійності – це визнання за людиною певного особистого „релігійного почуття” як субстрату релігійності. Варіанти цього підходу можна знайти у В. Джеймса, Г. Оллпорта, а також у О. Введенського: „Релігійне почуття – це почуття безпосереднього і містичного зв’язку з абсолютно сущим” [4, с. 108].

Ще один підхід, характерний здебільшого для західних релігієзнавців, визнає основою релігії і релігійності специфічний тип людського досвіду. Якщо дещо перефразувати Й. Ваха, то „релігійність – це установка щодо світу, яка визначається і мотивується особливим релігійним досвідом та впливає на оцінку людиною основних аспектів людського існування і форм людської діяльності” [2, с. 254].

Саме розуміння релігійності в культурах світу є досить мінливим, тому, з наукової точки зору, його можна фіксувати лише в обмежених періодах часу, а не раз і „на всі часи”. Можна погодитись з Г.Оллпортом, що „в дійсності релігійне почуття дуже відрізняється у різних людей. Воно відрізняється не лише за глибиною та широтою, а й за змістом і образом функціонування. Кожна особистість унікальна. І релігійне почуття особистості також змушене набувати унікальної форми” [6, с. 121].

Як вже зазначалося, „релігійність” в індивідуальному вимірі – це феномен, який належить свідомості людини. В даному випадку можна не зважати на конфесійні тлумачення феномена, як ідеї про серце, душу, дух, образ Божий в людині, вчення про типи душі у східних традиціях. Адже вони такі самі суб’єктивні, як і наше уявлення про свідомість, щодо якої ми не маємо безпосереднього інструментального досвіду. Єдиний доступ є у самої людини, і він, безперечно, суб’єктивний. З огляду на це, вчений може лише описати зовнішні прояви „релігійності” людини, які спостерігаються при спілкуванні з нею, і на базі них вже будувати узагальнені гіпотези.

Спираючись на дані спостереження за віруючими, можна з впевненістю стверджувати, що „релігійність – є специфічний стан свідомості людини, який має певні якісні характеристики і призводить до відповідного способу взаємодії зі світом” [6, с. 207]. Візьмемо до уваги, що термін „свідомість” в даному випадку – така сама абстракція, як і „душа” щодо опису ментальних здатностей людини. Йдеться поки лише про індивідуальну „релігійність”, без дотику до її соціальної складової. Нарешті, щоб визначення набуло сенсу, необхідно встановити сутність цих якісних характеристик.